

a diák izmait keményítve célja felé tör, elszakad mesterétől, akár fölébe is emelkedik, megfélemezik tudása kútfejről. – „Tanítványként” végtelenül hűséges és alázatos, példamutatóan szerény. Név szerint nem sok mestert emleget (a klasszikus nagy költő-író elődök tablóját itt nem vesszük figyelembe), de akik „sorsfordító” pillanatban álltak mellé, válságos helyzetből segítették visszazökkenni az őt megillető pályára, azok iránt fáradhatatlan a hála kifejezésében. Legalább kettőt illik megneveznünk közülük: Illyés Gyulát és Rónay Györgyöt. Rónay a NYÍLT TENGERT (1961) megjelenésekor biztosította a költőt, hogy nyolc esztendeig tartó hallgatása a „belső meditáció” olyan pusztasága volt számára, ahonnan a hivatottak „megtelt lélekkel és megerősödött hanggal szoktak visszatérni”. Illyés iránti meghatott háláját talán az is fokozta, hogy megbecsülő gesztusaiban más nemzedék és más irodalmi tábor befogadó kéznyújtását fedezte föl, mint ahová őt sorolták.

Polémiáiról, szigoráról, kemény odamondásairól is nevezetes. Csak arra bólintott igent, amivel valóban egyetértett. Ha méltatlannak vélt ítélettel, pontatlan adattal, téves emlékezéssel találkozott, nem nézte a rangot és tekintélyt, könyörtelenül kimondta a maga igazát. Nagy versei születtek a bőszi harag, a dühös indulat ihletéből, de rendszerint – szinte mindig – igaz ügy érdekében, általános emberi érték védelmében. Példaképpen idézzük emlékezetünkbe a BARGUZIN című verset. Az indulatot annak az ásatási kísérletnek a híre gerjesztette, amely Petőfi testi maradványainak feltárását célozta egy szibériai tömegsírban. Ha a kísérlet „sikerül”, nemcsak a költő-lángelme hősi halálának verziója válik publicisztikai leleplezés áldozatává, hanem egy legendás szimbólumtól, a nemzeti múlt közös emlékezetben őrzött nagy pillanatától is el kellene búcsúznunk. A költőt ez a „legendagyilkos” alpáriság készteti kitörésre. A szenvedélyes szatíra egyszersmind személyes és általános emberi panaszt is közvetít: Rába tartósan hangoztatott tiltakozását az ember tárgyiasítása, anyaggá alázása, dologként kezelése ellen. Az egyszerű létező, a „valóság vendége” méltóságának tisztelete és féltése süt át ezeken a sorokon és „hunyt mesterünk” (most már ő is az) sok-sok kötetén, sziporkázó életművén.

Lator László

A TENYÉSZET LÉLEGZŐ TENGERE

Elsőéves bölcsész koromban, 1948. március 17-én az Eötvös Collegiumban találkoztam először Rába Györggyel, honnan máshonnan tudhatnám ilyen pontosan, mint Fodor Bandi naplójából. *Újhold*-est volt, *lehetőségét Rába György vívta ki, Darázst tegnap én hívtam meg*, olvasom a hiteles tudósításban. Meglepő névsor a szereplőké, emlékezetem ezt-azt törülte is belőle, ma egy kicsit másképp képzeljük az *Újhold*-at: *A díszterem asztala mögött így foglalnak helyet az ifjú írók: Pilinszky, Kormos, Darázs, Szabó Magda, Gyárfás Miklós, Mándy, Somlyó, Major Ottó, Benjámín, Rába*. A hajdani ifjak közül egy sem él már. És hogy kerülnek így egymás mellé? Nem látni még az útelágazást, nem érezni a választás kényszerét. Fodor Bandi ítélete egy cseppet sem függ a maga szemléletétől, költészete természetétől: *Pilinszky CSAK AZT FELEDNÉM című új verse döbbenetesen szuggesztív... Halljuk Kormos igen szép, szemléletes-poétikus versét, a REALIZMUS-t. Benjámín verse kevésbé tetszik, pedig az még, teszem*

hozzá én, nem pártos-harcos költemény volt, emlékszem, melyik, a KINIZSI, *Rábáé, Szabó Magdáé nagyon*. Szabó Magdáé, ezt sem a naplóban, hanem emlékezetemben olvasom, a HA ÉDESEDIK AZ ECET, a közelmúlttal, a háborúval számot vető, akár a szocreálba torkoló költészetet is ígérhetett volna, gyönyörű vers maradt máig. Hányféle szólama van! *Arcom a nap felé – / táncot kezdek – még friss! – a hanton, / és feledékeny testemet / hunyt szemmel a csókba zuhanatom, / ha édesedik az ecet, / amit a kor a számba töltött, / ki hagyja rájuk örökiül / a Szót, ha nem én, nem a költő?* Azután Rába: milyen hatásosan, színész módra adja elő versét, egész valójával benne van a szerepben, okosan, pontosan, mégis világító szenvedéllyel mondja, s ezen sem kell gondolkoznom, A PÁRDUC-OT. A mindenre éhes vadállatöszön izzik benne, de valahogy elvontan, általánosan. Ilyen volt akkor, később is, legfeljebb egy-egy pillanatra sejlett benne, a fegyelmezett észlényben, egy homályosabb tartomány. És az indulataiban is szervezett, csak a maga erkölcsi szabályzatának engedő, akkor még becsvágyó közszereplő: *Lukácsy szigorú marxizmussal csoportosítja a fiatalokat*. Ez megint Fodor Bandi, *és a sértett fél visszatámad*. Somlyó, *Rába is fölveszi a kesztyűt*. Egy évvel az Újhold-est után, gondolom, az egyetemről, a Darlingból már valamennyire ismerjük egymást, együtt megyünk volt kollégista társunk, Rusvay Tibor meghívására, felolvasni, beszélgetni-beszélni a tatabányai gimnáziumba, négyen, Mándy Iván, Rába Gyurka, Fodor Bandi meg én. Először egy-egy osztályban, délben az egész iskola színe előtt. *Igazi nagy siker Mándy novelláját kíséri. A szerző alakítása feledhetetlen. Egy-egy ilyen mondatnál: „És hogy rá szúrta, te jószágú Isten!” – dől a publikum a nevetéstől. El kell ismerni, kitűnő írás A TRIBÜNÖK ÁRNYÉKÁBAN. Rába nem csupán verseivel áll ki, de ő a szószólónk is, aki az egyébként veszélytelen provokálásokat elhárítja*. Hogy is lehetett volna másképp? Mándyból más nemigen jött, mint ilyesmik: *Á, nem érdemes, vagy hát az egy állat*. Bandi érzékenyen, de szervezetlenül beszélt volna, tétován-gyakorlatlanul én is. Rába maga volt a hatékony értelem, a született tanár. Lett is aztán, élete szűkülő terében, *a fordulat éve* után, majd egy évtizeden keresztül, sikeres, népszerű tanár. Hibátlan, célratoró fogalmazása az olvasni való esszéistát, a nélkülözhetetlen, a nyugatosokban otthonos irodalomtörténészt előlegezte. De verset, ha hihetünk neki, ebben az időben nem írt. Mindig nagyon szerettem, nagy versnek gondoltam az INDIÁN NYÁR-t, talán még a negyvenes években írta. A NYÍLT-TENGER-ben, 1961-es kötetében jelent meg, rögtön az első soraiban egy nekem alig-alig ismerős Rába lépett színre: *Vitorla-pötty bukdácsol a tavon / száll az ember kató-bogár reménye / hajós kedvünket fűti Badacsony / burgundija zátonyosan vidékre / A fű se töpreng itt hogy meddig él / az Isten kérdő magasába vetve / borával ez a táj mint szenvedély / dolgozik bennünk észnek jó kelepce* – kötekedhettem volna persze, hogy nem jól tudja, hogy Badacsonyan nem vörösborok teremnek, de inkább arra figyeltem, hogy a képből süt a látott, vagy inkább így mondom: a fogható-tapintható balatoni táj. Mindig is úgy képzeltem: Rába György maga a megtestesült városiasság, aszfalton született, kövidékben gyökerező polgár. Egyszer aztán Judittal valamelyik, talán a síófoki parton csavarogtunk, bementünk egy vendéglőbe, s ott ültek hárman, Mándy Iván, Lakatos Pista és, nekem merő egy valószínűítlenség, Rába Gyurka. Aztán a versben egy olyan sor, amelyik, ha nem is a derengő háttérével, hanem a rajz, Rábánál szokatlan, érzékiességével lep meg. *Induljunk kedves még ártatlanul / a hús kétséges békéjében inkább*, vagy egy valamivel később, '70 táján írott versében: *és túlduzzadva határaitmon / sötét bozóttüzek közt csatakos / kiürtőjébe a legfőbb földi jónak / leszálltam s folytattam a földet*. Régebben írásaiban én a képek és, még inkább, a fogalmak célszerű kombinációját láttam, s ha szenvedélyt, inkább az értelemét, nem a testét. Ezt a másféle Rába-hangot még erősebben hallottam a GYÜMÖLCSFÁK VADONÁ-ban. Igaz, az első sorokat akár az élénk képzelet is alkothatta: *A víz az éltető / a föld kalandok anyja / kilépní innen szűfájdalom*, mégis, már ez is azt sugallta, hogy a vers-

beli táj egy valóságos természetdarab mása, és a folytatás igazolja is, hogy így van: *minden évben újra teljesedtek / teremtek jégrozdászat férgeset / szédülve a szélben / megejtitek a szédítőt / elfelejtett szilvaág almaág / elvadultan is strázsák.* Úgy esett, hogy egyszer Füreden, kis nyaralónkban, meglátogattak Rábáék. S mi visszaadtuk a vizitet, elmentünk hozzájuk, egy csakugyan elvadult almáskertbe, és egyszerre úgy éreztem, hogy, bármilyen meglepő is, Gyurka zavartalanul otthon van ebben a közegben. Megtudtam azt is, hogy valahol Budán, talán a Hűvösvölgyben van egy kis kertje, háza. Honnan volt benne ez az el- vagy visszavágyódás? Elvontságra hajló költészetében felfedeztem a *tenyészet lélegző tengerét.* Egy rádiós beszélgetésünkben, kérdésemre, ezt válaszolta: *Hét esztendeig nem tudtam verset írni, ez 49 és 56 között volt... Közben az évek is teltek, és az emberrel is történt egy s más... sokkal közelebb került a természethez, a tenyészet világához, mint korábban. Abból, amit mondtál, különösen lényegesnek érzem azt a megfogalmazásodat, hogy a tárgyakban kihívást érzek. A tárgyak elsősorban a természet tárgyai az én szememben, és valóban igazad van, konkrétabbak, érzékletesebbek... csakhamar átnőnek egy jelentésbe... közvetlenebbül szólnak hozzám.* Rába György lírájának több, többé-kevésbé elkülöníthető szakasza van, egy-egy tömbnek más-más a természete. Dehogyan akarom, a magam ízlése, szeszélye szerint, se korai, mondjuk, intellektuális, se késői, olykor leplezetlenül önéletrajzi, olykor prózai-novellisztikus, olykor ráolvasásszerű, mágikus színezésű verseit az én szemléletemhez igazítani. De azt gondolom, lírája és lényé hátsó tartományaiban ott van a fogható világ, s egy-egy részletével, hol többé, hol kevésbé, mondhatni, test szerint is meg-megjelenik egyébként, ilyen értelemben, inkább anyagtalán lírájában.

Balla Zsófia

BÚCSÚ NÉLKÜL

Rába György emlékére

Kirepültek az angyalok
 otthagyták a testet magára
 Ki vagyok mikor nem vagyok
 Ma fölszálltak a nappalok
 Tumultusban várt változásból
 az új rend ködképe közül
 elment a vékony író férfi
 felöltötték égi szagok
 A horzsolt város sem halott
 Néz egy ágyból kiált felül
 Merő tekintetét felejtem
 Jóságon a pontosat érti
 szemérmes dühe füstöl égig
 ahogy magasan száll fölöttem
 és józan ámulata földet ér